

Autobiografija isusovca Bartola Kašića u prijevodu i izvorniku. Dodatak Autobiografiji. Priredio i s latinskoga preveo Vladimir Horvat, D. I., Školska knjiga, Zagreb, 2006, 342 str.

Prije nego što u bitnim crtama prikazem znanstvene i kulturne, ali također i kršćanske vrijednosti *Autobiografije* Bartola Kašića (1575.–1625.) s Dodatkom *Autobiografiji* (1625.–1650), koju je priredio isusovac Vladimir Horvat, smatram potrebnim istaknuti tri osobito važne činjenice. Prije svega hrvatski isusovac, pisac i jezikoslovac Bartol Kašić zauzima eminentno mjesto u hrvatskoj kulturnoj i znanstvenoj baštini, također i europskoj, pa i svjetskoj. Kašiću, hrvatskome velikanu 17. stoljeća pripada sasvim osobito mjesto jer je po svojem *Konverzacijskom priručniku* (1595), *Hrvatsko-talijanskom rječniku* (1599) i *Gramatici* (1604) prvi hrvatski jezikoslovac. Istina, Kašić i isusovci uopće — ovdje mislimo ponajprije na hrvatske isusovce — bili su kod nas od 1945. pa sve do započetih demokratskih promjena (1990) iz poznatih jugokomunističkih razloga prešućivani. Od tada s pravom i oni, a zajedno s njima i Kašić, postupno dobivaju mjesto i u hrvatskoj javnosti koje im u smislu općega dobra i pripada.

Navodim i drugu važnu činjenicu: na prijedlog patra Vladimira Horvata Hrvatski je sabor uz četiristotu obljetnicu osnutka Akademije hrvatskog jezika na Collegium Romanum (danas Papinsko sveučilište Gregorijana) proglasio školsku godinu 1998/99. *Godinom Bartola Kašića i četiri stoljeća hrvatskoga jezikoslovlja*. Tim povodom Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske naručilo je od Horvata prigodnu brošuru: *Bartol Kašić — četiri stoljeća hrvatskog jezikoslovlja* (Zagreb, 1998, 40 str.). Tiskana je u 100.000 primjeraka i Ministarstvo ju je podijelilo školama. Međutim, Horvatovo djelo *Bartol Kašić — otac hrvatskog jezikoslovlja* objavili su Hrvatski studiji (Zagreb, 1999, 332 str.). Ističemo tu

knjigu i stoga što ju je njezin autor na općoj audijenciji, na kojoj je papa Ivan Pavao II. pozdravio sudionike Međunarodnog simpozija o Bartolu Kašiću na Papinskom sveučilištu u Rimu 14. XII. 1999, imao čast osobno uručiti Sv. Ocu. Pet godina kasnije Horvat je objavio pod istim naslovom drugo, neznatno dopunjeno izdanje ove knjige (Zagreb, 2004, 342 str.). Prije tih godina, a i kasnije, Horvat je objavio i niz drugih vrijednih knjiga i rasprava o Bartolu Kašiću.

Budući da se i dalje osjeća velika potreba za poznavanjem života i djela Bartola Kašića, u povodu trostrukih isusovačkih jubileja u cijeloj Katoličkoj crkvi (2006), te još i prigodom 400. obljetnice svećeničkog ređenja Bartola Kašića, i osobito 400. obljetnice dolaska isusovca u Zagreb (1606–2006), Horvat je priredio knjigu pod naslovom *Autobiografija isusovca Bartola Kašića u prijevodu i izvorniku* (1575.–1625.) / *Dodatak Autobiografiji* (1625.–1650.). Ovime je Horvat Kašićevu biografiju dopunio s preostalim 25 godina njegovog života. Kao što ćemo vidjeti, upravo su te godine najvažnije za razumijevanje Kašićeva životnoga opusa, među kojim su prevodenje Biblije i Rituala rimskog te borba za novi hrvatski jezik u književnosti, Bibliji i liturgiji.

Vratimo se sada Kašićevoj *Autobiografiji*. Već sam naslov knjige o kojoj je riječ upućuje da se radi o životopisu slavnoga hrvatskoga isusovca Bartola Kašića što ga je on sam napisao — i kojega prema redoslijedu knjige imamo ovdje u hrvatskome prijevodu, te izvorniku — kojega je sam Kašić prema običajima vremena u kojemu je živio napisao na latinskome jeziku u trećem licu, a tu je i *Dodatak Autobiografiji* koju je napisao priređivač Kašićeve *Autobiografije* Vladimir Horvat.

Što je ustvari učinio priređivač Kašićeve autobiografije koja je pred nama, i koju sada imamo kao cjelinu u lijepo uređenoj knjizi? Nakon doista sažetoga Uvoda (str. 5–6) gdje s uvažavanjem ko-

mentira neke ranije pokušaje glede objavljivanja Kašićeve *Autobiografije* (Vanino, 1940; Sršan, 1987; 1999), Horvat je *Autobiografiju* komponirao u tri glavna dijela. Prvi glavni dio: *Život Bartola Kašića Dalmatinca što ga je on sam napisao, a otac Rafael Prodanello, Dubrovčanin, darovao nećaku o. Rafaelu Tudiševiću* (str. 7–137) ustvari je Horvatom prijevodom Kašićeve *Autobiografije* koju je već ranije na latinskome jeziku objavio isusovac Miroslav Vanino (1940) i koju je također sam Vanino obogatio sa 192 vlastite autorske bilješke s komentarijama: *Grada za povijest književnosti hrvatske* (knj. XV, JAZU, Zagreb, 1940, str. 1–144). Drugim riječima, Horvat je priredio prijevod Kašićeve autobiografije na latinskome jeziku u Vaninovu izvorniku, s pridodanim Vaninovim bilješkama. Valja pri tome istaknuti da je p. Horvat svojim prijevodom izvornika i bilježaka Vaninovitih na lijepi hrvatski jezik ne samo popularizirao Kašićevu *Autobiografiju* nego je istodobno učinio vrijedan posao i velike usluge hrvatskoj povijesti i kulturi.

Drugi glavni dio knjige, *Vita P. Bartholomaei Cassii Dalmatae ab ipsomet conscripta, et dono data a P. Raphaelo Prodanello Ragusino P. Raphaeli Tudisio, ex sorore filio*, ustvari je izvorna Kašićeva *Autobiografija*, koju je ovdje u latinskoj originalu (str. 139–266), ali bez Vaninovitih 192 bilješki priredio Horvat. Možemo pretpostaviti da je priređivač smatrao da ne treba opterećivati Vaninov latinski izvornik s njegovim bilješkama na latinskome jeziku, budući da ih je on sve preveo s latinskoga na hrvatski jezik te priložio hrvatskome prijevodu Kašićeve *Autobiografije*.

Treći i za nas značajan, ali i glavni dodatni dio Kašićeve *Autobiografije*, jest poglavlje: *Dodatak Autobiografiji isusovca Bartola Kašića (1625.–1650.)*, što ga je napisao Vladimir Horvat (str. 267–311). Naime, Bartol Kašić je počeo pisati svoju autobiografiju 1639. godine (ne 1649, kako su nekoji raniji istraživači njegova

djela mislili, ispravljajući p. Horvat), ali ju zbog visokih godina, bolesti, pa i zauzetosti nije uspio završiti. Zato su početna i zaključna godina Kašićeve *Autobiografije* 1575–1625, a Kašić je umro 1650. godine. Stoga je Horvat ovdje, u trećem dijelu knjige napisao sažeti Kašićev životopis za posljednjih, i kako on ističe, najplodnijih 25 godina života i rada.

Prema tome, prvi glavni dio knjige jest, kao što je i spomenuto, prijevod Kašićeve autobiografije s latinskoga na hrvatski jezik, što ga je učinio Vladimir Horvat, zajedno s popratne 192 Vaninove bilješke. One će biti od velike koristi svakome čitatelju *Autobiografije*, koja je, kao što je navedeno, napisana u trećem licu, u doista teškim povijesnim okolnostima 16. i 17. stoljeća. Bilo je to razdoblje kada se cijela Bosna, koja ima osobito mjesto u Kašićevoj *Autobiografiji*, nalazila pod turskom vlašću, a »šaptom pade« već 1463. godine. Upravo preko Bosne Kašić je putovao u Hrvatsku, koja se također dobrim dijelom nalazila pod Turcima. Naime, trećina Hrvatske se našla pod turskom vlašću osobito nakon nesretne Krbavske bitke (1493), potom i Mohačke bitke (1526), a nade u oslobođenje koje je konačno nagovijestila slavna hrvatska pobjeda pod Siskom (1593) još nisu bile ostvarene. Ostvarene su nakon Kašićeve smrti na samom kraju 17. kao i početkom 18. stoljeća. Istodobno se jedna trećina Hrvatske, uglavnom dijelovi Istre s Kvarnerom te gotovo cijela Dalmacija s otocima nalaze pod vlašću Venecije, i to zbog njezine izdajničke »prodaje« od strane kralja Ladislava Napuljskog za 100.000 zlatnika, na samom početku 15. st. (1409). Slobodna je bila tek jedna trećina Hrvatske, premda su na tim dijelovima bila već ustanovljena područja obrambenog pojasa, to jest Hrvatsko-slavonske vojničke granice, ali u kojima se sve više potiskivala vlast Hrvatskog sabora i bana, a prevladavala vlast carskih, to jest bečkih visokih vojnih časnika i generala u ime bečkoga Dvora. Njima je temeljem zaključaka

Hrvatskoga sabora u Cetingradu (1527) bila dužnost pomagati hrvatsku obranu od Turaka, tj. Osmanlija, ili Otomanskoga Carstva, kako se danas rado govori, ali ne i vladati u Hrvatskoj.

Prema navedenim i bitnim vremenskim odrednicama Kašićeva *Autobiografija*, koju je sam Kašić napisao u dvanaest tematskih poglavlja, jest dragocjeni povijesni izvor, ali i više od toga. U Kašićevoj *Autobiografiji* zrcale se i njegova vlastita duhovna raspoloženja, kao što su primjerice ulazak u Družbu Isusovu, svećeničko redenje i prva sv. Misa, za vrijeme koje je »pjevujući prikazao Presvetome Trojstvu prvine svoga svećeništva najvećom pobožnošću i dubokim čuvstvom srca« (str. 23), zatim njegova velikodušnost u misijskome radu na područjima Bosne i Hrvatske, zajedno s napornim i neugodnim putovanjima, osobito u područjima pod turskom vlašću, koja su tada bila itekako opasna i po vlastiti život. U istoj Kašićevoj *Autobiografiji* prepoznajemo veliku kršćansku ljubav koja se pokazala u njegovu razumijevanju progonjenih i onih koji nemaju, ili trpe na bilo koji način, u suosjećajnu osobito s bolesnicima, zatim njegovu želju za mučeništvom, posebice štovanje Preblažene Bogorodice, kao i svete najnutarnije nakane u sadržajima njegovih kateheza i propovijedi, neumornog dijeljenja sv. sakramenata krštenja, pokore (ispovijedi) i Euharistije, ali također zahvalnost i pobožnost kršćanskoga puka za njegove misijske pohode, unatoč svim vremenskim nevoljama u kojima se nalazio. Tu su i zapisi koji govore o Kašićevu svećeničkome služenju u Dubrovniku, Rimu, Marijinim svetištima (Loreto, Trsat i dr.), te drugim mjestima i gradovima, koje je uključivalo i njegovu doista plodnu književnu i znanstvenu djelatnost, kojom služi nama i danas, osobito u smislu jezikoslovlja, zajedno s prvom hrvatskom gramatikom (1604) i drugo.

Kako također proizlazi iz Kašićeve *Autobiografije*, on je u tijeku svojega misijskoga rada proputovao mnoga hrvat-

ska mjesta i gradove koji su se tada nalazili pod turskom vlašću, među kojima su uz Vukovar, Osijek, Valpovo i još brojna manja mjesta, također i u Bosni. Putovao je preobučen u trgovačke haljine, ponekad i »po tursku«, neprohodnim putovima i »cestama«, rijekama i mostovima, na konju ili pješice. Upoznao se s prilikama pretežno pripadnika hrvatskoga naroda koji su bili i pod Turcima i pod Mlečanima, sretao se s kršćanima Zapadne crkve kojoj je kao svećenik Družbe Isusove i pripadao, ali i Istočne crkve, također i s muslimanima. U krajevima pod turskom vlašću stanovao je u seljačkim kućama katolika, ali i nekatalika, te iskusio njihovu bijedu i siromaštvo. Tako je primjerice za njegove *Prve papinske misije na turskom području* (Pogl. IV, str. 32–53) nakon obavljenoga misijskoga posla u selu Nimcima (u Slavoniji), dok je putovao u župu Ljubu, filijalu župe *Sot* (približno 10 km od Nimača), i kad »je već padala večer, bilo potrebno za noć skrenuti prema kući nekoga raskolnika i ondje vrlo bijedno večerati i spavati ležeći na sijenu pokraj vatre. Oko vatre se skupilo muško i žensko. Otac Kašić im je ukratko izložio i protumačio temeljne istine naše vjere. Njima su bile sasvim nepoznate, pa su se svi divili i govorili da takove stvari nisu nikada čuli od svojih svećenika. Kad su na dalmatinskom jeziku čuli *Vjeronjanje, Očenaš, Zdravo Marijo* i *Deset zapovjedi Božjih*, najsrdačnije su zahvaljivali jer su sve dobro razumjeli« (str. 43–44). A pošto je »minulo dosta dana, svidjelo se gospodinu Šimunu odvesti o. Kašića prema Vukovaru. Ondje je na brežuljku u blizini državne ceste tada bila značajna turska tvrđava (...). Gospodin Šimun odvede pješice o. Kašića preko mosta Vuke k nekim pustinjacima nazvanima po sv. Iliji, koji žive po turskom običaju i nose bijele lanene haljine s malom kabanicom. Zabavljaju se raznim praznovjerjem, čaranjem i gatanjem na maloj lijehi napravljenoj usred vrta« (str. 45).

Kao što je spomenuto, drugo glavno poglavlje ove knjige jest Kašićeva Autobiografija u izvorniku, dakle na latinsko-me jeziku (str. 139–266), što je i potrebno, ponajprije u znanstvenome smislu, kako bi se opravdao ili potvrdio smisao, ali i značenje prijevoda na hrvatski jezik.

Kao što je također navedeno, treći glavni dio ove knjige ima naslov *Dodatak Autobiografiji isusovca Bartola Kašića (1625.–1650.)*, a napisao ga je Vladimir Horvat D. I. (str. 267–311) u nakani da dadne »najprije sažetak njegove *Autobiografije*, u kojoj Kašić opširno prikazuje dvije trećine svoga života i djelovanja, do 1625. godine«. Budući da je Kašić svoju *Autobiografiju* prekinuo usred prve rečenice XII. poglavlja, Horvat je s pravom bio mišljenja da »nam je dužnost dopuniti prikaz ostalih 25 godina njegovog života« što je ovime i učinio. Kako također ističe p. Horvat, na početku ovoga razdoblja Kašić je dobio iz Rima nalog Kongregacije za širenje vjere, nazvane Propaganda, da prevede cijelu *Bibliju* na »općenitiji« hrvatski jezik. O svemu tome Horvat je pronašao obilnu arhivsku građu te, kako je upozorio, postoje i Kašićeva rukopisna i tiskana djela s predgovorima (usp. str. 267).

Što je učinio Horvat u ovome trećem dijelu knjige? Nakon što je na temelju Kašićeve Autobiografije u zasebnom manjem poglavlju i uz potporu znanstvenih bilježaka dao *Sažetak života i djelovanja Bartola Kašića* (str. 267–273), ustvari malu biografiju, ali do 1625. godine, on je u više sljedećih tematskih poglavlja prikazao Kašićev život i rad od 1625. do 1650. godine, dakle za onih 25 godina Kašićeva djelovanja koje on sam nije opisao u Autobiografiji. Tako se u prvome tematskom poglavlju najprije ističe naslov *Bartol Kašić, prvi hrvatski jezikoslovac* (str. 274–275), zatim slijedi jednako vrijedno i zanimljivo poglavlje *Bartol Kašić kao pjesnik* (str. 278–279), potom *Bartol Kašić kao pisac i prevoditelj* (str. 280–281), zatim jedno specijalno poglavlje — ustvari znanstvena rasprava

pod naslovom *Kašićevo životno djelo — prijevod »Biblije«* (str. 281–283) u kojemu Horvat znanstveno otkriva zašto ona nije ugledala svjetlo dana u Kašićevo vrijeme, premda je on sam to nastojao, nego tek u naše dane (1999–2000). Slijedi potom jednako vrijedno tematsko poglavlje *Bartol Kašić kao prevoditelj »Rituala rimskog«* (str. 284–285), s kojim je služio svome narodu sve do Drugoga vatikanskog sabora. Slijede potom jednako vrijedna kritička poglavlja, najprije *Pitanje hrvatskih jezika i pisama* (str. 296–300), zatim također osobito vrijedni znanstveni rezultati u poglavlju pod naslovom *Ritual — Kašićeva jezikoslovna pobjeda* (str. 300–303), potom također od velikog značenja i poglavlje *Kašićev utjecaj na standardizaciju hrvatskog jezika* (str. 303–306) te Horvatov specijalni prilog — *Zaključak: Kašić — veliki jezikoslovac »gorućeg srca«* (str. 307–308), kao i svojevrсни zaključni pregled novih stručnih i znanstvenih nastojanja pod naslovom *Nova istraživanja o Bartolu Kašiću* (str. 308–311). Ističem da je Horvat i ovo zasebno treće poglavlje dokumentirao obiljem stručnih i znanstvenih bilježaka i komentara, te prelijepim i dragocjenim likovnim priložima, u čijem su žarištu preslike — izvorne fotografije originala Kašićevih djela, zajedno s likovnim priložima umjetnika, što daje cjelokupnome djelu i dodatne dokumentarne vrijednosti.

Kao što i dolikuje znanstvenome djelu, Horvat je priložio knjizi dragocjeni *Rječnik manje poznatih riječi* (str. 312), zatim korisnu *Bibliografiju* o Bartolu Kašiću izrađenu abecednim redom (str. 313–335, ali koja ovdje nije dana u cijelosti!). Slijedi jednako dragocjeno i abecednim redom izrađeno *Kazalo osoba i mjesta* (str. 336–342) — dodatno blago, ali i primjer svake dobro uređene knjige.

Prema tome *Autobiografija* Bartola Kašića u prijevodu i izvorniku koju je priredio isusovac Vladimir Horvat, zajedno s Dodatkom Autobiografiji, može služiti istodobno kao korisno duhovno

štivo u smislu izgradnje svakog čitatelja i kao vrlo koristan priručnik za stručna i znanstvena istraživanja, kako na područjima književnosti i jezikoslovlja tako i na područjima društvenih znanosti, povijesti, sociologije, i drugih disciplina.

Agneza Szabo

Stjepan Tomislav Poglajen, *Božje podzemlje*, Verbum, Biblioteka Tempus 14, Split, 2006, 294 str.

Urednik Petar Balta u Popratnoj riječi prvom hrvatskom izdanju ovoga djela ističe da ja to »potresna i uzbudljiva ispovijest svećenika Stjepana Tomislava Poglajna (1906.–1990.), nesumnjivo jednog od najzagonetnijih i najosebujnijih Hrvata dvadesetoga stoljeća, koji je žalost kod nas u domovini gotovo nepoznat.« U duhu kršćanskoga personalizma Poglajen je oštrim perom i riječju napadao sve totalitarizme: fašizam, nacizam i komunizam. Da ne bude uhvaćen, živio je konspirativno. Tako je on kao autor izvornoga američkog izdanja *God's Underground* (1949) potpisan kao Father Georges, što je bio samo jedan od desetak međunarodnih Poglajnovih pseudonima.

Za objavljivanje ove knjige najzaslužniji je biskup Fulton J. Sheen, poznati televizijski propovjednik. On je Poglajna upoznao u Kini kao »profesora Yorisa«, koji je još do 1949. na katoličkim sveučilištima držao predavanja o stvarnosti komunizma u sovjetskoj Rusiji. Susretao ga je zatim u Americi kao »patra Georges«. Doznao je za njegova zanimljiva pastoralna iskustva iz Hrvatske do 1942, a zatim za njegovo konspirativno evangelizatorsko djelovanje u ilegali Božjeg podzemlja u Slovačkoj, Mađarskoj, Češkoj i Rusiji. Pokušao ga je nagovoriti da sve to opiše, ali mu je revni evangelizator odgovorio da nema vremena opisivati povijest jer ju nastoji stvarati! Dogovorili su se da novinarka Gretta Palmer opi-

še njegova evangelizatorska iskustva u knjizi.

Predgovor američkom izdanju iz 1949. napisao je veoma zanimljivo sam biskup Sheen (str. 9–14). Poglajnov uvod (str. 15–17) ističe vjeru u opstojnost i djelotvornost podzemnih pokreta otpora na temelju kršćanskih vrednota. Stoga poziva sve čitatelje »da se pridruže kratkom zazivu koji će jednog dana osloboditi ovaj narod: Spasitelju svijeta, spasi Rusiju.«

Knjiga ima 19 poglavlja. Pisana su u prvom licu, kako je autor pripovijedao. Poglavlje 1. iznenaduje svojim naslovom »Sovjeti Bogu nude primirje«. Riječ je o taktiziranju Sovjeta, kako primiriti građane koji su u duši kršćani, da se u ratnom vihoru ne okrenu protiv svoga komunističkoga i ateističkog vodstva. U 2. poglavlju prikazan je dolazak nacista u Zagreb u travnju 1941. Gestapo traži Poglajna, koji započinje život u tajnosti i odlazi u Split. Tamo djeluje među mladima u poluilegali, ali početkom 1943. dobiva izgon. Pripovijedanje postaje sve napetije pa više ne registramo broj poglavlja. Odlazi u Slovačku s putovnicom na majčino prezime Kolaković, zanimanje liječnik, a za širu javnost »profesor Kolaković«. Organizira podzemnu Crkvu s 5–6 članova. Svima daje konspirativna imena, pa i on postaje Vlado. Gestapo ga nanjuši i on bježi u šumu, i pridružuje se slovačkim partizanima. Krajem 1944. dolazi Crvena armija. On uspostavlja kontakte i među vojnicima otkriva vjernike. U većini crvenoarmejaca duboko se razočarao. »Kad god bi Rusi 'oslobodili' neko područje, dogodio bi se kolektivni živčani slom.« Stvar za koju se toliko žrtvuju zapravo je golema obmana, pa se od očaja opijaju i pljačkaju. U tim neprilikama djelovao je kao liječnik, a krišom i kao svećenik. Otkrio je mnoge prikrivene vjernike. S nekima se sprijateljio, pa su mu pomogli da potajno otputuje u Rusiju. Tamo otkriva Božje podzemlje. Došao je i do Moskve. Želio je pomiriti »Striku i Oca«, tj. Staljina i